

Biografie Albíny Dratvové (1891–1969), první docentky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy

Pavlána Tomášová

Biography of Albína Dratvová (1891–1969), the first associate professor of the Faculty of Science of Charles University. The article is about the life, professional activity and contribution of the philosopher of natural sciences and the first female associate professor at the Faculty of Science of Charles University, Albína Dratvová. Drawing on archival materials, correspondence, and Dratvová's personal diary, the paper aims to introduce the educator and public intellectual whose books and lectures influenced several generations of students, readers, and listeners.

Keywords: Albína Dratvová – biography – philosophy of science – education – psychology

Ačkoli se československá společnost v prvních desetiletích 20. století výrazně posunula směrem k lepšímu postavení žen v rámci jejich profesního života, tolerována stále byla pouze některá povolání, především učitelství, lékařství, farmacie. Mimořádně obtížně se ženy prosazovaly ve vědecké práci, a i přes veškeré snahy o samostatnost a uznání byla cesta k vědecké kariéře pro ženy náročná. Možnosti naplnit univerzitní a vědeckou kariéru a získat profesní uznání se dostalo pouze několika desítkám žen. Jednou z nich byla filosofka, pedagožka a veřejná intelektuálka Albína Dratvová.

Za dobu trvání první republiky se podařilo na pražské přírodovědecké fakultě habilitovat pouze dvěma ženám – v roce 1932 právě Albíně Dratvové a roku 1934 geografce Julii Moschelesové.¹ Do výhradně mužského akademického světa, jenž byl pro ženy takřka nepřístupný, Dratvová pronikla díky obrovskému úsilí, pracovitosti a disciplíně. Žila především prací, která pro ni zdaleka nebyla pouze prostředkem obživy, o čemž svědčí například to, že podstatnou část svého života

¹ K Julii Moschelesové viz J. Martínek, „Radost z poznání nemusí vést k uznání. Julie Moschelesová“, ed. Pavla Vošahlíková – Jiří Martínek, *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*, Historický ústav: Praha 2010, s. 176–189; J. Hůrský, „Vzpomínka na Julii Moschelesovou. K stému výročí narození“, *Sborník České geografické společnosti* 97, Nakladatelství České geografické společnosti: Praha 1992, č. 4, s. 261–263.

(bezmála dvacet let) vyučovala na univerzitě jako soukromá docentka, tedy bez nároku na plat. Navíc si prostřednictvím tohoto přístupu zvolila osamělý život bez partnerského svazku, mateřskou roli zavrhl již v mládí² a bez většího množství přátel, soustřeďujíc se na práci, se sama proplétala obdobím první Československé republiky a dvěma totalitními režimy, přičemž ten fašistický znamenal přerušení veškeré akademické činnosti a ten komunistický jí nakonec znemožnil přednášet a publikovat vůbec.

Cílem příspěvku je zpracovat biografii Albíny Dratvové na základě archivních materiálů a objasnit tak některé chybně reprodukované nebo neúplné informace o jejím životě. Příspěvek vychází z dokumentů z následujících archivů: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR,³ Archiv Univerzity Karlovy (fond Přírodovědecké, Filozofické, Pedagogické a Matematicko-fyzikální fakulty), a Archivu hlavního města Prahy.⁴ Osobní vzpomínky, které příspěvek dokresluje, pocházejí z Dratvové deníku,⁵ který vyšel v roce 2008.

Albína (křtěná Věnceslava)⁶ Dratvová se narodila v Praze na Královských Vinohradech 27. prosince 1891. Již samotné datum narození je zmateno různými zdroji, například v jejím křestním a úmrtním listu je uvedené datum 2. ledna 1982 a matoucí je i fakt, že sama Dratvová po roce 1942 při korespondenci s úřady uváděla

² Dratvové bylo 28 let, když byl v roce 1919 zrušen učitelský celibát. Ten ženám ukládal, že v případě, že se žena-učitelka rozhodne mít děti, přijde o své pracovní místo a zároveň ztratí nárok na důchod. Po roce 1919 rodinu založit mohla, jako většina tehdejších středoškolských profesorek ale zůstala neprovdaná a bezdětná.

³ Dratvové pozůstalost se částečně dochovala, neboť ji sama v roce 1961 odeslala do Ústředního archivu ČSAV. Šest kartonů písemností se nyní nachází v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd ČR. Ve zdejším fondu Albíny Dratvové jsou uloženy osobní doklady, množství přijaté drobné korespondence, vědecké práce a přednášky, doklady o veřejné činnosti, fotografie, články, bibliografie a písemnosti rodinného a cizího původu. Součástí fondu je také její deník z let 1921–1961, psaný částečně na stroji a částečně rukou. Ve fondu měla být také autobiografie z roku 1961, která ovšem chybí.

⁴ Další informace k životu a působení Dratvové lze najít v archivu Českého rozhlasu, matrice města Terežín a u Správy pražských hřbitovů a v dalších matrikách či archívech institucí.

⁵ A. Dratvová, *Deník 1921–1961. Scientific diary*, ed. K. A. Čápková – L. Heczková – Z. Leštinová, Academia: Praha 2008.

⁶ Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky (dále MÚA, A AV ČR), f. Albína Dratvová (dále AD), k. 1, i. č. 1.

lednové datum.⁷ Skutečný den narození, s vysvětlením, že nepřesnost zapříčinila porodní bába, která Albínu zapsala do matriky až po Novém roce, potvrzuje Dratvová deníkovým zápisem z roku 1942: „Jsem skutečně narozena 27. prosince 1891, tedy jsem, podle tvrzení mé matky, nedělní dítě.“⁸ Albína byla prvorozenou dcerou svých rodičů. Matka Jana Dratvová,⁹ za svobodna Prokopová, se narodila 16. 4. 1867¹⁰ v Darové u Radnic na Plzeňsku jako dcera Františka Prokopa a vdovy Teresie Křepelkové¹¹ (roz. Hájkové).¹² Rodina mlynáře Františka Prokopa žila v osadě Darová,¹³ která spadala pod obec Kříše, a právě tam se během studentských let Albína vracela na letní prázdniny k prarodičům.

Její otec, Václav Dratva, se narodil 28. 9. 1843 v moravských Koválovicích¹⁴ jako syn rolníka Antonína Dratvy a Anny Dratvové (roz. Králové). Za protirakouské demonstrace byl v pátém ročníku vyloučen z gymnázia, poté ale vystudoval soukromou vyšší hospodářskou školu v Libni a stal se soukromým úředníkem. Oženil se s první manželkou Annou, s níž měl čtyři syny – Oskara, Alfreda, Richarda a Viktora. Podle jejich míst narození je zřejmé, že se rodina kvůli otcově úřednické práci stěhovala po různých místech Česka. V roce 1889 první manželka Anna zemřela a my se můžeme jen domnívat, z jakých důvodů se rodina Dratvových přestěhovala do Darové na Plzeňsku. Jednou z pravděpodobných variant je, že do malé obce, jež v té době měla přibližně 100 obyvatel, přivedly Václava Dratvu pracovní záležitosti.¹⁵ V Darové se seznámil s třidvacetiletou Janou Prokopovou, s níž 25. listopadu 1890 uzavřel sňatek v kostele sv. Ludmily v Praze a o rok později

⁷ Lednové datum narození bylo uvedeno v osobní složce Albíny Dratvové na ministerstvu školství a národní osvěty, byla proto penzionována k tomuto datu. Následně jí tento údaj zapsali i do legitimace a pro úřady od roku 1942 byla narozena 2. ledna 1892. Pravděpodobně z tohoto důvodu pak sama používala lednové datum.

⁸ A. Dratvová, *Deník*, s. 357–358.

⁹ Ve všech úředních dokumentech je uvedeno křestní jméno Jana (případně Johanna) Dratvová.

¹⁰ Kniha narozených, in: Porta fontium, Bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů, dostupné z: <https://1url.cz/5rFpQ> [10. 5. 2022].

¹¹ Matka Teresie Hájková pocházela přímo z Rokycan. Manželé Prokopovi měli celkem osm dětí, z nichž tři zemřely krátce po narození. Matka Albíny Dratvové Jana tedy vyrostla po boku čtyř sourozenců.

¹² Kniha oddaných, in: Porta fontium, Bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů, dostupné z: <https://1url.cz/UrFpq> [10. 5. 2022].

¹³ Obec Darová, č. p. 6.

¹⁴ Dnešní obec Koválovce – Osíčany.

¹⁵ Obec má dlouhou tradici těžby černého uhlí, železné rudy a břidlice.

se jim na Vinohradech (č. p. 478)¹⁶ narodila dcera Albína a pět let poté druhá dcera – Anna, která však v pěti letech zemřela.¹⁷ Tři synové z otcova předchozího manželství žili s rodinou na Vinohradech ještě v roce 1903. Vrchní kancelářský oficiál Václav Dratva zemřel 5. června 1925. Dratvová na něj vzpomínala především v souvislosti s vlastnostmi, které po něm zdědila: „To formální je ve mně po otci, který vždy na to dbal, abych se vyjadřovala pěkně, naučila se zacházet se slovy. Sám to dohromady nikam nedotáhl, aby snad spisoval, ale na dceři se mu to oplatilo.“¹⁸

Studentská léta

Do první třídy nastoupila šestiletá Albína¹⁹ do Obecné dívčí školy u sv. Jiljí²⁰ v Praze ve školním roce 1897/1898. Tato dívčí škola byla šestitřídní, ale Dratvová tam docházela pouze čtyři roky a následně přestoupila na pětitřídní Obecnou dívčí školu u sv. Petra a poté na Obecnou měšťanskou školu pro dívky v Praze na Karlově.²¹ V obou školách absolvovala dohromady tři třídy, a to s vynikajícím prospěchem.²² Její výchova směřovala podle tehdejších poměrů a zvyklostí k tomu, že se stane učitelkou, a právě proto po absolvování měšťanské školy docházela do C. k. českého ústavu ku vzdělání učitelek v Praze v Křižovnické ulici.²³ Žákyně se na Ústavu vzdělávaly v povinných předmětech jako náboženství a pedagogika,

¹⁶ MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 6, i. č. 324.

¹⁷ Nad jménem Anna 1896 je poznámka s křížkem a datem 13. XII. 1901 v č. p. 1123-II. Popisní arch z roku 1892, in: Archiv Hlavního města Prahy, dostupné z: <https://1url.cz/3rFpp> [10. 5. 2022].

¹⁸ A. Dratvová, *Deník*, s. 400–401.

¹⁹ Učitelé jí říkali Běla. Tak ji oslovovali v průběhu života i její přátelé a sama tak podepisovala dopisy blízkým.

²⁰ Obecné i měšťanské školy byly často umístěny v bývalých farních školách, ty nesly názvy podle jednotlivých farních obvodů. To byl i případ dívčí školy u sv. Petra, která byla na adrese Biskupská 1276/12. Dnes na této adrese sídlí Základní umělecká škola Biskupská, J. Škoda, Školství a školská správa v Praze do roku 1945, in: Archiv hlavního města Prahy, Vývoj pražské samosprávy, dostupné z: <https://1url.cz/orFpG> [10. 5. 2022].

²¹ Dnešní Základní škola Legerova 5.

²² Na dokumentech potvrzujících zápisy do škol je vždy podpis otce Václava Dratvy. Veškerá podpisová a majetková práva měli otcové.

²³ Křižovnická ulice 7.

český jazyk, ženské ruční práce, krasopis, ale také v předmětech nepovinných, například cizí jazyky, hra na klavír či housle nebo metodika vyučování slepých. Do ročníku s Albínou Dratvovou ve školním roce 1907/1908 nastoupilo 50 žákyň a jednou z nich byla Milada Paulová,²⁴ s níž se Dratvová sprátelila a na několik let se jejich studijní cesty propojily. V tu chvíli netušily, že přátelství z dětství je bude provázet (i když s dlouhými přestávkami) po celý život.

V průběhu studia se začaly profilovat zájmy a schopnosti obou dívek. Zatímco Milada Paulová byla nadaná na jazyky, hudbu, dějepis a zeměpis, Albína Dratvová vynikala především v matematice, od druhého ročníku měla z počtů vždy výborné hodnocení. Krom toho, že byla velmi chytrá, byla také veselá, energická, učenlivá: „To víš, v salonní konverzací se nevyznám a na etiku si nepotrpím.“²⁵ Dopisy, které psala kamarádce Miladě z prázdnin u prarodičů na Plzeňsku, jsou plné vtípků, kreseb, „legrace a klepaření“, ale i matematických příkladů.

Na Státním ženském ústavu učitelském složila Dratvová zkoušku učitelské dospělosti a získala vysvědčení s vyznamenáním. K maturitě trvající tři dny, při níž se zkoušela pedagogika, český jazyk a matematika, se dostavilo 50 domácích chovank a 25 externistek. V zápisu z konání písemné maturity je uvedeno, že v matematické části jako první odevzdala svou práci právě Albína. Absolventky Ústavu získaly vysvědčení dospělosti pro vyučování na obecných školách, které ovšem nestačilo k zápisu na vysokou školu, kam se Dratvová s Paulovou chtěly dostat. Pro přijetí na Karlovu univerzitu potřebovaly gymnaziální maturitu, a proto se společně začaly připravovat k maturitě na c. k. Akademickém gymnáziu ve Štěpánské ulici v Praze.²⁶

²⁴ Milada Paulová (1891–1970) se jako první žena v roce 1925 stala docentkou, o deset let později mimořádnou profesorkou a v roce 1939 byla jmenována řádnou profesorkou v oboru dějin slovanských národů na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Ve svém výzkumu se věnovala dějinám československého a jihoslovenského odboje za první světové války, kterými se zabývala během zahraničního pobytu v Jugoslávii. Jako uznávaná pedagožka a vědkyně měla také vazby na politickou scénu a prvorepublikové osobnosti, což zkomplikovalo její působení na Karlově univerzitě po roce 1948. Mezi její nejvýznamnější práce patří dvoudílná monografie *Dějiny Maffie: Odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914–1918* a *Tajný výbor Maffie a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916–1918*. Jako první žena byla zvolena členkou České královské společnosti nauk (1929).

²⁵ MÚA, A AV ČR, f. Milada Paulová, k. 4, i. č. 113.

²⁶ Další možnost, kde dívky tehdy mohly získat gymnaziální maturitu byla Minerva. Ta ovšem ještě neměla všechny třídy a v roce 1913 chyběla oktáva, proto Dratvová s Paulovou skládaly maturitu na Akademickém gymnáziu.

Získat gymnaziální maturitu se jim podařilo v roce 1913, čímž se pro ně otevřela cesta na univerzitu, a tak se ještě toho roku obě zapsaly ke studiu na Filozofické fakultě c. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity. Dratvová zahájila studium ve školním roce 1913/1914, kdy byl rektorem fyziolog, filosof a pozdější poslanec Revolučního národního shromáždění František Mareš²⁷ (1857–1942) a děkanem fakulty byl literární historik Jaroslav Vlček (1860–1930). Jako hlavní obory si zvolila matematiku a filosofii a jako obor vedlejší fyziku.²⁸ Nejčastěji navštěvovala přednášky z filosofie u vývojového psychologa, průkopníka speciální a experimentální pedagogiky a noetika Františka Čády.²⁹ Spolu s ním na filosofickém semináři v té době působil také zakladatel moderní české psychologie a pozitivista František Krejčí³⁰ (1858–1934), u něhož měla Dratvová zapsané předměty Psychologie vůle, O nynějších směrech filosofických a několik seminárních cvičení. „Bylo škoda, že Krejčí nebyl zkušebním komisařem. Proč jím nebyl, nevím. Posluchači by byli měli příležitost vidět při práci skutečného filosofa a tak kompenzovat metodu práce u prof. Čády, který měl ohromné vědomosti, ale tradoval je po způsobu klasických filologů.“³¹ S oběma profesory se potkávala nejen na univerzitě, ale také na přednáškách nejstaršího českého filosofického sdružení Jednoty filosofické, v níž působila od roku 1913, kdy byl předsedou Emanuel Rádl.^{32, 33}

²⁷ František Mareš (1857–1942), původně student filozofické fakulty, vystudoval lékařskou fakultu a zabýval se zejména látkovými a energetickými pochody v organismech, nervovým systémem a fyziologickou psychologií. V r. 1885 se habilitoval a o pět let později byl jmenován mimořádným a v roce 1895 řádným profesorem fyziologie. V letech 1895–1928 byl přednostou Fyziologického ústavu LF UK, v akademickém roce 1899–1890 zastával funkci děkana LF, 1913–1914 a 1920–1921 rektora UK.

²⁸ Tato kombinace předmětů byla možná až do roku 1920, kdy se od filozofické fakulty oddělila fakulta přírodovědecká a staly se samostatnými pracovišti.

²⁹ František Čáda (1865–1918), filosof, pedagog a spoluzakladatel filosofického časopisu *Česká mysl*. Vystudoval filosofii a klasickou filologii a působil jako středoškolský profesor. V roce 1905 byl jmenován mimořádným a 1912 řádným profesorem filosofie a pedagogiky. Zaměřoval se na speciální a experimentální pedagogiku, pedopsychologii a pedologii.

³⁰ František Krejčí (1858–1934), filosof a psycholog, stoupenec a hlavní představitel českého pozitivismu. Po studiích na FF (filologie, estetika, filosofie, psychologie) působil jako středoškolský pedagog (v Mladé Boleslavi, Novém Bydžově a Praze), od roku 1905 byl mimořádným a od roku 1912 řádným profesorem na FF UK.

³¹ A. Dratvová, „Jednota filosofická v letech 1881–1965“, *Filosofický časopis* 14, 1966, s. 271.

³² Emanuel Rádl (1873–1942) na FF UK vystudoval přírodní vědy, v roce 1904 se na UK habilitoval pro fyziologii smyslových orgánů zvířat a dějiny biologických teorií. V roce 1919 byl jmenován profesorem přírodní filosofie a dějin přírodních věd na

Z Jednoty filosofické se znala také s matematikem a filosofem Karlem Vorovkou³⁴ (1879–1929), který později, ve dvacátých letech sehrál důležitou roli v jejím životě. Hned v prvním ročníku na univerzitě se setkala také s filosofem Františkem Drtinou.³⁵ Čáda, Krejčí i Drtina byli žáci T. G. Masaryka a společně v roce 1900 založili filosofický časopis *Česká mysl*, v němž ve čtyřicátých letech Dratvová působila jako redaktorka. Z oblasti matematiky studovala především na přednáškách a seminářích matematika, prvního děkana přírodovědecké fakulty a pozdějšího rektora Univerzity Karlovy Karla Petra (1868–1950), u něhož absolvovala v průběhu pěti let celkem dvacet přednášek a seminářů. Na přednášky o elektřině a magnetismu, teple a termodynamice chodila k experimentálnímu fyzikovi Bohumilu Kučerovi (1874–1921).

Po čtyřech letech studia Dratvová obhájila u Krejčího a Čády svou disertační práci o Descartově etice a 19. ledna 1918, ve stejný den jako Milada Paulová, se stala doktorkou filosofie na Karlově univerzitě. S doktorským titulem byla způsobilá vyučovat matematiku a filosofii na vyšších a fyziku na nižších středních školách. Absolventky filozofické fakulty působily většinou jako učitelky na dívčích středních školách, v knihovnách nebo v redakcích novin.

Profesorkou na gymnáziu

Profesoři Čáda a Krejčí významně ovlivnili Dratvové odbornou orientaci a podpořili její zájem o lidskou psychiku, k níž měla vztah od brzkého mládí: „K psychologii jsem byla vábena, jakmile jsem se naučila znát aspoň trochu lidí. [...] Velmi na mne působil Freud; má první práce vytištěná je právě o jeho psychoanalýze.“³⁶

FF UK a v téže roce spolu se Zdeňkem Nejedlým založil Realistický klub. Po rozdělení fakult působil na PřF. Byl dlouholetým předsedou Jednoty filosofické.

³³ Tamtéž, s. 269.

³⁴ Karel Vorovka (1879–1929) vystudoval matematiku a fyziku, zaměřoval se na filosofii přírodních věd. V roce 1921 se habilitoval na FF UK v oboru filosofie přírodních věd a v téže roce založil s F. Pelikánem filosofický časopis *Ruch filosofický*. Kritizoval pozitivistický výklad filosofických problémů a prosazoval intuici jako zdroj poznání. V roce 1927 byl jmenován profesorem filosofie exaktních věd na PřF UK.

³⁵ František Drtina (1861–1925) po vysokoškolských studiích působil v Praze jako profesor na Akademickém gymnáziu a na smíchovském gymnáziu. V roce 1891 se na FF UK habilitoval pro filozofii a v roce 1897 i pro pedagogiku. O dva roky později byl jmenován mimořádným a roku 1903 řádným profesorem filosofie a pedagogiky.

³⁶ MÚA, A AV ČR, f. Ústředí vědeckých pracovníků při Československé národní radě badatelské, k. 5, i. č. 4, Dratvová A.

Znalosti z oblasti psychologie, filosofie a přírodních věd a také studium na Učitelském ústavu a univerzitě se propojovaly v pedagogické činnosti, a tak Dratvové první pracovní kroky vedly k zaměstnání, k němuž byla odmala vychovávána – stala se učitelkou.³⁷ V roce 1918 nastoupila na lyceum v Holešovicích v Jablonského ulici,³⁸ kde vyučovala matematiku, fyziku a filosofii a v té době rovněž získala učitelskou způsobilost k vyučování fyziky na vyšších středních školách. Na holešovickém lyceu zůstala pouze rok a poté jako středoškolská profesorka začala vyučovat na dívčím gymnáziu Krásnohorská, kde se opět setkala se svou přítelkyní ze studií Miladou Paulovou, která na gymnáziu vyučovala jako zkušební kandidátka historie a zeměpis.³⁹

Mezi studentkami byla Dratvová velmi oblíbená, vzhlížely k ní kvůli klidnému a sebevědomému vystupování a také pro její upravený vzhled, což dokládají vzpomínky některých z nich. Například Soňa Laubová, jež se později stala překladatelkou z angličtiny a ruštiny, na Dratvovou vzpomínala jako na okouzující profesorku, která byla pro studentky inspirací: „A zatímco si potřeštěné holky vyprávěly, že ‚dnes má ty bílé splývavé šaty a víš, tu dlouhou šňůru korálů‘ nebo ‚Potkala jsem ji na schodech, nesla sešity. Byly takové modré a ona měla tak úžasně modré oči...‘ a s kým ji viděly a kde – doktorka Dratvová si žila svým životem a hlavně mnoho pracovala.“⁴⁰ I vzpomínka jiné studentky potvrzuje to, že již během svého působení na gymnáziu Krásnohorská byla Dratvová velmi pracovitá: „Zjistila jsem, že některé své i cizí činy měří měřítky Vašimi. T. j. stala jste se jim měřítkem věcí. Ne všech. Ale co do čestnosti a poctivé práce – ano.“⁴¹

Zaměření na teorii a metodiku středoškolské výuky filosofie a každodenní praxe, kterou získávala při výuce, vedly Dratvovou k napsání středoškolských učebnic *Filosofická propedeutika I. Psychologie*,⁴² *Logika (pro gymnasiijní typy)*, *Úvod do filosofie pro reálky a reformní reálná gymnasia*. Jejího zájmu o psychologické úkazy a zároveň matematické metody si všiml další Krejčího žák doktor Vilém

³⁷ Více k tématu výuky filosofie na reálných školách a gymnáziích viz M. Báčová, *Středoškolské učebnice jako cesta k filozofii*, diplomová práce, Masarykova univerzita: Brno 2015.

³⁸ Dnešní Obchodní akademie Holešovice.

³⁹ M. Sekyrková (ed.), *Minerva 1890–1936*, Nakladatelství Karolinum: Praha 2016, s. 181.

⁴⁰ S. Laubová, „Žena na území mužů“, *Národní práce* 1941. Citováno dle výstřížku uloženého v MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 6, i. č. 299.

⁴¹ V. Bezděková, Dratvové studentka na gymnáziu Krásnohorská. MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 1., i. č. 7.

⁴² Napsala společně se středoškolským profesorem matematiky, fyziky a filosofie Ladislavem Fahounem (1874–1918).

Forster⁴³ (1884–1934), který jí nabídl práci v Psychotechnickém ústavu při VI. odboru Masarykovy akademie práce,⁴⁴ v němž byl mezi lety 1923–1925 ředitelem. Psychotechnický ústav realizoval projekty zaměřené na poradenství pro volbu zaměstnání a studia a výběr pracovníků, na čemž se měla od února 1924 podílet i Dratvová. Po důkladném zvážení otázky, zda lze měřit psychologické děje fyziologicky a následně je zkoumat matematicky, ale tuto pracovní příležitost odmítla, protože metodu, kterou byly prováděné pokusy měřeny, shledala jako nepřesnou a problematickou. Svého rozhodnutí odmítnout Forsterovu nabídku nelitovala a jeho postupy a výsledky výzkumů kritizovala i v dalších letech. Až do roku 1928 vyučovala na gymnáziu a po celou dobu svého působení tam se významně podílela na vyjednávání v rámci Spolku ku podporování nemajetných žáček ústavu.⁴⁵ Ačkoli práci středoškolské profesorky vnímala jako velmi užitečnou, příliš ji neuspokojovala. Psaní učebnic bylo vyčerpávající a neměla čas věnovat se vědecké práci: „Byla jsem věru chudák na gymnasiu uhoněný a bez lítosti mne využítkovali.“⁴⁶ Právě v tomto období na sobě začala pozorovat první psychické obtíže; trpěla srdeční neurózou, pociťovala celkovou slabost a lékař jí ve 33 letech sdělil, že potřebuje více spánku a klidu.

Pracovní a psychické vyčerpání vedlo k tomu, že neměla čas a sílu věnovat se habilitaci, o níž usilovala v druhé polovině dvacátých let. Zároveň narážela na nezájem a nepochopení ze strany akademické obce a vzhledem k tomu, že i univerzitní prostředí bylo ovlivňováno politickými proudy, v jednu chvíli dokonce zvažovala vstup do České strany národně sociální. Situaci také výrazně komplikoval Karel Vorovka,⁴⁷ jenž byl na přírodovědecké fakultě ředitelem oddělení pro logiku a filosofii exaktních věd a který Dratvové v polovině dvacátých let možnost habilitace přislíbil, později ale pod tlakem okolností změnil názor a svou podporu stáhl. Jedním z důvodů, proč se tak rozhodl, byl zřejmě fakt, že Dratvová byla žena, a to pro řadu Vorovkových kolegů z akademické oblasti (a možná

⁴³ Vilém Forster (1884–1934) byl jedním z žáků F. Krejčího, kteří se věnovali psychologii. Mezi lety 1923–1925 byl ředitelem Psychotechnického ústavu v Praze a od r. 1926 ředitelem Vojenského psychologického ústavu v Praze. Významně působil v oblasti aplikované psychologie (např. *Hospodaření lidskou prací* či *Měření inteligence zaměstnanců státního úřadu statistického*).

⁴⁴ Psychotechnický ústav při VI. odboru Masarykovy akademie práce byl založen v roce 1920 (Růžek, Forster, Lörsch, Šeracký).

⁴⁵ M. Sekyrková (ed.), *Minerva*, s. 250.

⁴⁶ A. Dratvová, *Deník*, s. 181.

⁴⁷ Více k životu a dílu K. Vorovky viz H. Pavlicová, *Karel Vorovka, Cesta matematika k filosofii*, Filosofia: Praha 2010.

i pro něj samotného) bylo problematické, žádná žena se do té doby na fakultě o habilitaci nepokoušela.⁴⁸

Významná pracovní změna v Dratvové životě nastala v červenci roku 1928, kdy nastoupila jako profesorka v osobním stavu přidělených státních profesorů na úřadě Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO), kde působila v pedagogickém oddělení středoškolském s přidělenou agendou pro věci zkušební komise pro učitelství na středních školách. Úřednická práce ji nijak nelákala. Jejím životním cílem byla kariéra univerzitní profesorky, a to byl důvod, proč tuto profesní změnu vnímala ambivalentně, místo přijala spíše z pocitu zodpovědnosti. Docházela tedy na ministerstvo a stejně jako jiní její kolegové čerpala pravidelně jednou týdně dovolenou, aby mohla studovat v knihovnách a pracovat tak na svém habilitačním spisu.⁴⁹ Když v roce 1929 náhle, ani ne v padesáti letech, zemřel Vorovka, Dratvová se definitivně rozhodla, že se pokusí habilitaci získat.

Filosofka přírodních věd

Deníkové zápisy z tohoto období potvrzují Dratvové zarputilé odhodlání, energii, úsilí a obrovskou pracovitost, a zároveň pochybnosti, zda si nevytyčila příliš těžký úkol. V její profesní snaze ji nakonec podpořil matematik a pozdější děkan přírodovědecké fakulty Bohumil Bydžovský (1880–1969),⁵⁰ a konečně tak po letech úsilí v roce 1931 Dratvová odevzdala habilitační spis s názvem *Problém kausality ve fyzice* a ve svých téměř 40 letech se jako první žena 13. července 1932 habilitovala v oboru filosofie a exaktních věd přírodních na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy.⁵¹ Svou zahajovací přednášku s názvem *Předmět a úkoly filosofie přírodních věd*⁵² přednesla 17. října 1932.

⁴⁸ Osobní vztah Dratvové a Vorovky byl zřejmě velmi specifický. Dratvová se o profesoru Vorovkovi ve svém deníku nevyjadřuje lichotivě, obviňuje ho z toho, že jí znemožnil se habilitovat. Jeho studenti a studentky (Jiřina Popelová) ho však popisují jako velmi citlivého, vnímavého a inspirativního pedagoga. Můžeme se tedy jen domnívat, jaké všechny motivy bránily Vorovkovi podpořit Dratvovou ve snaze získat docenturu.

⁴⁹ A. Dratvová, *Deník*, s. 165.

⁵⁰ Dratvová profesoru Bydžovskému za jeho pomoc napsala věnování ve svém habilitačním spise.

⁵¹ Ředitelem oddělení pro metodologii a dějiny přírodních věd byl Emanuel Rádl (1879–1942) a ředitelem oddělení pro logiku a filosofii věd exaktních byl Vorovka, po jeho úmrtí oddělení vedl matematik Václav Hlavatý (1894–1969).

⁵² Přednáška byla uveřejněna v roce 1932 v XXVIII. ročníku *České myslí*. Viz A. Dratvová, „Předmět a úkoly filosofie přírodních věd“, *Česká mysl* 28, Jan Laichter: Praha 1932, č. 6, s. 321–332.

Na přírodovědeckou fakultu nastoupila do fakultního semináře pro metodiku a dějiny přírodních věd, založeného Emanuele Rádlem. Jako soukromá docentka ale za výuku nebyla placena⁵³ a nadále se tak živila prací na ministerstvu,⁵⁴ další nepravidelný příjem měla také z vydaných knih. Její úsilí směřovalo k jedinému cíli – stát se profesorkou. Situace žen v akademickém prostředí však byla ve třicátých letech stále velmi obtížná, akademické pracovnice byly v minoritě a bez pomoci mužských kolegů se jim jen těžko prosazovalo. Například Dratvové přítelkyni Paulové, která se stala mimořádnou profesorkou v roce 1935, pomáhal (dokonce ji i finančně podporoval) profesor historie Jaroslav Bidlo⁵⁵ a také historik a pedagog Josef Šusta.^{56, 57} Dratvové podobné zastání chybělo a ačkoli ji kolegové respektovali, k získání profesury neměla ve svém vědeckém okolí dostatečnou oporu.

Nelehká životní situace se ještě zhoršila poté, co v roce 1934 její matka onemocněla rakovinou plic a byla hospitalizována ve vážném stavu v sanatoriu. Zemřela přibližně po půl roce, 28. srpna 1934.⁵⁸ „Po její smrti jsem se ploužila po dobu

⁵³ K tématu viz D. Musilová, „Uplatnění absolventek vysokých škol v období první republiky“, in: M. Pokorná (ed.), *Semináře výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000–2001, Práce z dějin vědy* 3, Praha 2002, s. 171–180.

⁵⁴ Z jejího *Deníku* vyplývá, že ve třicátých letech pracovala od pondělí do čtvrtka na MŠANO, kde jí byla vyplácena mzda. Srov. A. Dratvová, *Deník*, s. 232.

⁵⁵ Jaroslav Bidlo (1968–1937) se specializoval na východoevropské dějiny s velkým zájmem v byzantologii. Byl žákem Jaroslava Golla – zakladatele české pozitivistické historické školy. Habilitoval se v roce 1899 v oboru Dějiny východní Evropy a poloostrova Balkánského a zaměřoval se na dějiny slovanských národů.

⁵⁶ Josef Šusta (1874–1945) byl rovněž žákem Jaroslava Golla. Roku 1910 byl jmenován profesorem všeobecných dějin na FF UK a během svého působení se snažil očistit české dějiny od romantizujících náhledů. V letech 1920–1921 působil jako ministr školství a národní osvěty, nicméně se zajímal spíše o vědeckou činnost, za první republiky napsal množství knih, v nichž zmapoval moderní dějiny Evropy a světa (např. *Světová politika v letech 1871–1914*).

⁵⁷ K tématu viz D. Brádlarová, „Milada Paulová a Pražská univerzita: historická slavistika“, *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS*, 2019.

⁵⁸ Manželé Dratvovi byli zpopelněni v krematoriu Strašnice, každý v rok svého úmrtí a společně na tomto místě uloženi. A to až do 6. 9. 1951, kdy byly jejich urny vyjmuty a uloženy na Olšanský hřbitov do místa IV, odd. 14, č. hrobky 54 do kaplové hrobky. Ta však byla v havarijním stavu a později byla zrušena. Dnes se na jejím místě nachází pomník obětem válek z let 1735–1834. Urny ze zrušené hrobky byly pietně uloženy do společných hrobů, na kterých však již nejsou uvedena jména.

kongresu, až jsem se konečně zhroutila. Teprve dnes se vracím k životu...“⁵⁹ Smrt matky Dratvovou velmi zasáhla, následkem čehož se zhoršily neurózy, kterými od mládí trpěla. To vše umocněné neustálým pracovním vytížením bylo příčinou celkového vyčerpání. Lékař jí předepsal utišující prostředky a znovu jí doporučil více odpočívat. Jeho doporučením se však neřídila a s vidinou profesury neustále přednášela, publikovala a snažila se vydobýt si rovné postavení v akademické obci. Své touze podřídila veškerý osobní život. „Sešňerovala jsem svůj život tak strašně, že by to jiný nevydržel. Už ani nečtu; o jiných zábavách se vůbec nedá mluvit. A pořád nemám času. Je to už hanba.“⁶⁰

Ještě v roce 1939 stihla vydat stěžejní knihu *Filosofie a přírodovědecké poznání* (2. vydání 1946), o jejímž obrovském úspěchu svědčí například množství recenzí v dobovém tisku. Historička umění a archeoložka Růžena Vacková (1901–1982) v souvislosti s knihou napsala: „A je nesmírně příznačné, že je to zase přírodovědecká osobnost, která vymaňuje filosofickou kritikou přírodních věd a metod filosofii i vědu od výhradného příklonu adaptovat výtěžky přírodovědecké pro vědy duchovní a pro budování světového názoru.“⁶¹ Poté ovšem přišla událost, která zasáhla celou společnost a velmi zásadně se dotkla také akademiků, včetně Albíny Dratvové. Dne 17. listopadu 1939 byly uzavřeny vysoké školy. „Vím, že mé jediné správné místo bylo na universitě, zde jsem byla šťastna, pro ni jsem pracovala s největším úsilím a nadšením.“⁶² Dratvová se obávala, že bez práce na univerzitě ztratí disciplínu, a rozhodla se proto nezhálet a válečná léta využít k intenzivnímu sebevzdělávání. S vírou v to, že válka jednou skončí a univerzity se opět otevrou, se rozhodla studovat vědeckou angličtinu a co nejušlostněji pracovat na knihách.

Poté co katolická církev v roce 1941 zkritizovala její středoškolskou učebnici, se rozhodla, že z jejich řad vystoupí a stane se členkou církve československé evangelické.⁶³ V té době již přednášela v Českém rozhlasu v pořadu Rozhlas pro ženy,⁶⁴ který byl u posluchačů a posluchaček velmi oblíbený kvůli rozmanité skladbě hostů a praktickým radám z oblasti péče o domácnost a tipům odborníků na výchovu dětí, které se ve vysílání často objevovaly. Svou první rozhlasovou přednášku s názvem „Traktát o logice“ vedla Dratvová v roce 1939. Ve stejném období jako

⁵⁹ A. Dratvová, *Deník*, s. 266.

⁶⁰ Tamtéž, s. 204.

⁶¹ MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 6, i. č. 306.

⁶² A. Dratvová, *Deník*, s. 342.

⁶³ MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 1, i. č. 1.

⁶⁴ Ročenka Československého rozhlasu 1937, Československý rozhlas: Praha 1937.

ona do Rozhlasu přispívala také herečka a dramatička Eva Vrchlická (1888–1969), novinářka a spisovatelka Albína Palkosková (1908–2002), sokolnická náčelnice Marie Provazníková (1890–1991), politička Anna Mrskošová (1893–1960) nebo teoretička, historička umění a archeoložka Růžena Vacková (1901–1982). „Hned po Vackové nutno jmenovat jinou, velmi dobrou spolupracovnici ženského rozhlasu: doc. A. Dratvovou, jejíž přednášky o logice a psychologii jsou srozumitelné a oblíbené.“⁶⁵ Dratvová se v rozhlasových přednáškách „Půlhodina pro ženy“ věnovala širokému spektru témat, která lze rozdělit do dvou okruhů – edukativní přednášky (Těkavé děti, O vytváření charakteru, Co hledá mládež v knihách) a přednášky týkající se ženské otázky (Žena uchovatelka hodnot, Kapitola z praktické psychologie ženy, Národohospodářská výchova dívek, Ženy, muži a život). Mezi lety 1939–1948 v Rozhlase přednesla přibližně čtyřicet přednášek, některé z nich následně publikovala v časopisech *Žena a domov*, *Časopis pro školní výchovu*, *Věstník pedagogický* a v roce 1942 se objevila také v *Kalendáři paní a dívek českých*. Rozhlasové úvahy o ženách Dratvovou přivedly k sepsání čtenářsky velmi oblíbené knihy *Duše dnešní ženy*, kterou napsala s úmyslem ukázat význam žen v dynamické době a vycházejíc z vlastní zkušenosti se zamýšlela nad ženskou typologií a úkoly, před nimiž ženy stojí v nových podmínkách a možnostech společnosti.⁶⁶ O velkém zájmu veřejnosti o tuto knihu svědčí dochovaná přijatá korespondence plná pozitivních ohlasů a chvaly.

Na počátku čtyřicátých let Dratvová také více přispívala do *Národních listů* a namísto vědecké práce začala psát více článků (například o studentských sebevraždách nebo o stárnutí). Rovněž vydala velmi populární knihu *Etika tvůrčí práce* (1941): „Bohužel jsem obálku půjčila na výstavu v Kroměříži, odkud mi ji nevrátili. O knížku byl takový zájem, že jsem aniž jsem si to uvědomila – všechny rozdala, a teď už ani sama nemám nic.“⁶⁷

V roce 1942 byla trvale převedena do výslužby⁶⁸ (podle zákona musela odejít v padesáti letech) a po čtrnácti letech tak skončila její práce na ministerstvu, během níž se významnou měrou podílela na reformování výuky ve školách, především osnov nových reálných gymnázií.

⁶⁵ MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 6, i. č. 299. Národní listy: Kultura: M. Havel, Rozhlas a ženy.

⁶⁶ A. Dratvová, *Duše dnešní ženy*, Československý kompas: Praha 1948.

⁶⁷ MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 1, i. č. 216.

⁶⁸ MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 1, i. č. 1. Do trvalé výslužby převedena dnem 31. 3. 1942.

Stát se univerzitní profesorkou

Během války se řada univerzitních pedagogů včetně Dratvové věnovala popularizační práci v jejich oboru. Někteří z jejích kolegů se účastnili odboje, což ovšem nebyl případ Dratvové, která se spíše soustředila na rozhlasové přednášky a na obecnější etická témata. Také byla stále aktivní v Jednotě filosofické, která díky upraveným stanovám pokračovala ve své činnosti a jejíž členové se scházeli v bytě filosofa, sociologa a tehdejšího předsedy spolku Josefa Krále (1882–1978), účastnila se rovněž (nepolitických) bytových seminářů u filosofa Ladislava Riegera (1890–1958), který byl jednatelem spolku.⁶⁹

Poté co 12. května 1942 zemřel Emanuel Rádl, se uvolnilo profesorské místo, a protože Albína Dratvová byla jediná habilitovaná v oboru exaktních přírodních věd, doufala, že by na místo po Rádlvi mohla nastoupit a stát se tak profesorkou přírodních věd. V roce 1945 se však ze Sovětského svazu do Československa vrátil historik a politik Zdeněk Nejedlý,⁷⁰ který zastával funkci ministra školství a osvěty a s sebou přivezl matematika, filosofa a pozdějšího ředitele Filosofického ústavu Arnošta Kolmana,⁷¹ jenž byl bez dlouhých průtahů zvolen novým profesorem filosofie. Místo, ve které Dratvová tolik doufala, bylo obsazeno a naděje na to, že se stane profesorkou, skončily. Kolmanovo jmenování profesorem bylo pro Dratvovou obrovským zklamáním, protože věděla, že k němu došlo jen kvůli stranickým zájmům a její opravdový zájem o filosofii přírodních věd a erudice v oboru opět nebyly doceněny.

V období před druhou světovou válkou byla pražská přírodovědecká fakulta významným a uznávaným pracovištěm v Evropě. Studenti zde studovali na osmnácti ústavech, fakulta měla dva semináře a dva prosemináře.⁷² Když válka skončila,

⁶⁹ A. Dratvová, *Jednota filosofická*, s. 277–278.

⁷⁰ Zdeněk Nejedlý (1878–1962) vystudoval historii na FF UK a v roce 1919 se stal řádným profesorem hudební vědy. Za první světové války byl činný v české straně pokrokové, po jejím rozkolu v roce 1920 v Realistickém klubu, z něhož pro základní nesouhlas s E. Rádlem odešel. V letech 1945–1946 a poté v letech 1948–1953 byl československým ministrem školství.

⁷¹ Arnošt Kolman (1892–1979) přednášel marxistickou filosofii, matematiku a dějiny matematiky na sovětských státních i stranických školách. V letech 1939–1945 byl vedoucím sektoru dialektického materialismu ve Filosofickém ústavu AV SSSR, v roce 1934 jmenován doktorem filosofických věd a v roce 1939 profesorem matematiky. Po druhé světové válce působil jako profesor na UK v Praze a jako vedoucí propagace a agitace v ÚV KSČ.

⁷² B. Fajkus, „Přírodovědecká fakulta“, in: F. Kavka – J. Petráň (ed.), *Dějiny univerzity Karlovy IV 1918–1990*, Karolinum: Praha 1998, s. 180.

Dratvové bylo 53 let a situace na vysokých školách byla velmi dynamická. Zájem o studium byl okamžitě po válce obrovský. Na Karlově univerzitě před jejím uzavřením studovalo 8000 studentů, ve školním roce 1946/1947 to bylo až 18 000 posluchačů.⁷³ Proto byli povoláni také starší pedagogové, včetně Dratvové, která se na přírodovědeckou fakultu vrátila v červnu 1945. Výuka v prvních měsících nebyla snadná – místnosti, v nichž se přednášelo, nebyly dostatečně osvětlené, byla v nich zima a zdaleka se do nich nevešli všichni studenti a jejich pomůcky. Chyběly také učebnice a při praktických výukách se sotva dostalo na všechny účastníky, aby si vyzkoušeli činnosti v laboratořích.⁷⁴ Aby se nemusela vrátit ke své každodenní práci na ministerstvu školství, požádala o uvolnění s odůvodněním, že se potřebuje věnovat vědecké práci. Na základě této žádosti byla vyvázána z pravidelného úředního zaměstnání a agendou, jež jí zůstala, bylo občasné recenzování knih zaslaných ministerstvem ke kritice.⁷⁵

Rok 1946 přinesl Dratvové velké uznání a ocenění její usilovné práce. Jako třetí žena⁷⁶ v československé historii byla jmenována mimořádnou členkou Královské české společnosti nauk, nejstarší české vědecké instituce.⁷⁷ Významnou součástí jejího veřejného působení byla také práce v odborných spolcích a komisích. Na českém filosofickém životě se podílela jako dlouholetá členka a pokladní Jednoty filosofické, což se ukázalo jako důležitý zdroj informací v šedesátých letech, kdy díky pokladní knize (uchovávala ji ve svém bytě), vlastním vzpomínkám a informacím od kolegů vylíčila jedinečnou historii spolku ve *Filosofickém časopise*.⁷⁸ Na její působení tam vzpomínal filosof a tehdejší sekretář spolku Jan Ludvík Fischer:⁷⁹ „Pak zde byla ještě řada mladších. Především půvabná plavá Běla Dratvová,

⁷³ Vysoký zájem studentů o studium na vysoké škole reflektovala Dratvová v článku „Přeplněné posluchárny“ v Kulturní kronice *Svobodných novin*.

⁷⁴ MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 5, i. č. 278.

⁷⁵ AUK, f. Pedagogická fakulta, Albína Dratvová (nezpracováno).

⁷⁶ První jmenovanou byla Milada Paulová, druhou literární historička Flora Kleinschnitzová.

⁷⁷ MÚA, A AV ČR, f. AD k. 1, i. č. 1.

⁷⁸ A. Dratvová, *Jednota filosofická*, s. 265–286.

⁷⁹ Jan Ludvík Fischer (1894–1973) v letech 1919–1921 pracoval jako tajemník Jednoty filosofické a potom jako praktikant pražské Univerzitní knihovny. Roku 1923 odešel do Olomouce jako pracovník Studijní knihovny a následně do Moravské zemské knihovny v Brně. V roce 1927 se na FF Masarykovy univerzity habilitoval ze sociologie a v roce 1930 habilitaci rozšířil na dějiny filosofie. O rok později se stal ředitelem filosofického semináře. V roce 1935 byl jmenován mimořádným profesorem sociologie a dějin filosofie.

dlouholetá pečlivá pokladní Jednoty filosofické, erudicí matematika, velmi zvědavá, velmi bystrá, s řadou kritických postřehů, ale ne tak samostatná.⁸⁰

Byla také členkou redakce filosofického časopisu *Česká mysl* (1941–1947), po válce psala do *Svobodných novin*, *Zemědělských novin* a *Lidových novin*, působila v odborných komisích a byla autorkou slovníkových hesel v *Masarykově slovníku naučném nové doby* a v *Pedagogické encyklopedii*. Oblíbené rozhlasové přednášky, aktivní veřejná činnost, populární knihy a velké množství článků pro různé noviny a časopisy Dratvovou vnesly do povědomí lidí – stala se z ní veřejná intelektuálka: „Inu ano, stávám se proslulou na stará léta!“⁸¹ Další zodpovědnost přišla v roce 1947, kdy byla v rámci snah o obnovu univerzity a vzdělanosti jmenována Ministerstvem školství a národní osvěty členkou Komise pro vypracování osnov pro střední školy a členkou Komise pro vypracování přechodných osnov filozofické propedeutiky.⁸²

Režim přitahuje

V druhé polovině čtyřicátých let Dratvová pravidelně přednášela tříhodinová kolegia z filosofie a logiky, k čemuž ji vždy pověřilo ministerstvo. Na univerzitu však čím dál víc pronikaly komunistické vlivy a zasahovaly i do jejích činností. V březnu roku 1947 požádala o pověření přednášet filosofii na Pedagogické fakultě UK, a v říjnu 1948 byla odmítnuta, protože přednášky z filosofie již byly obsazeny. „V dalším životě mi pomůže jen práce a trpělivost v snášení křivd a ne-spravedlností: těmi se na mně prohřešila přírodovědecká fakulta.“⁸³ Téhož roku jí nakladatel vrátil korekturu díla *Elementární logika* s tím, že je to dílo zastaralé a příliš málo obsahující dialektický materialismus.⁸⁴ Zároveň byla kritizována v *Rudém právu* za to, že její učebnice neodpovídaly zásadám marxismu. Akční výbor Národní fronty se zabýval také opakujícími se stížnostmi na její univerzitní přednášky: „Z uvedených důvodů považuje akční výbor za politicky nepřijatelné, aby posluchači přírodovědecké fakulty byli nadále fakticky nuceni poslouchati zmíněné přednášky, a má dále za to, že tyto přednášky nevyhovují pravděpodobně

⁸⁰ J. L. Fischer, *Listy o druhých a o sobě*, Torst: Praha 2005, s. 149.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 1, i. č. 1.

⁸³ A. Dratvová, *Deník*, s. 405.

⁸⁴ Nakladatel jí vrátil korekturu *Elementární logiky* s dopisem od doc. FF UK Karla Gally. Ten v dopise Dratvové vytýká, že se nešetrně nebo výsměšně dotýká tezí dialektického materialismu.

požadavkům, jež musí být kladeny na přednášky, z nichž posluchači skládají státní kolokvia.“⁸⁵ Na tuto výtku Dratvová obratem odpověděla: „Pozvete-li mne na svou diskusi filosofického rázu nebo přijdete-li na mou přednášku, která bývá diskusí, dokáži vám, že asi nejsem tak zpátečnická a že má filosofie není tak prohnílá, jak jste napsali.“⁸⁶ Společně s Dratvovou byl kritizován také její kolega profesor Otakar Matoušek (1899–1994)⁸⁷ a na toto období po roce 1948 vzpomínal student Josef Smolka (1929–2020) jako na ideologicky motivovaná veřejná řízení v rámci sovětzizačních kampaní.⁸⁸

Kritizována byla také její kniha *Duše dnešní ženy*, která v roce 1948 vyšla v druhém vydání a komunisté ji shledali „buržoazní a šosáckou“.⁸⁹ Pozitivní nebyla ani reakce ze strany KSČ na její poslední dílo *Hledání ztraceného kosmu* (1948). Dostala se do tzv. marxistické karantény (jak píše sama Dratvová), v níž byli všichni, kteří se výslovně nezapojili do stranické práce. Ještě ve školním roce 1948/1949 přednášela na přírodovědecké fakultě, kde z pověření Ministerstva školství a osvěty suplovala tři hodiny týdně, a to přednášky z filosofie exaktních věd.⁹⁰ O rok později se stala členkou Komise pro učitelství na gymnasiích a téhož roku byla jmenována členkou Komise pro organizaci prací v domácnosti při VI. ekonomickém odboru Masarykovy akademie práce,⁹¹ obě pozice ovšem byly externí a Dratvové bylo postupně znemožněno psát a publikovat. „Konec; v Rudém právu kdosi ve filosofii zcela neznámý napadl učebnici, že neodpovídá zásadám materialistickým. Kniha jistě bude zakázána – jen aby mne ještě nepronásledovali i jinak! A přece byla kniha recensována loni samými marxisty, a jak přísnými! Ale režim přitahuje...“⁹²

Nový zákon o vysokých školách z 18. května 1950 sloučil příbuzné obory a místo dosavadních ústavů vznikly katedry. O dva roky později došlo k rozdělení dosud jednotné Přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity na tři samostatné

⁸⁵ MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 4, i. č. 293.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Otakar Matoušek (1899–1994) po válce obnovil fakultní seminář pro metodiku a dějiny přírodních věd jako Ústav pro obecnou přírodovědu a dějiny přírodních věd ve Viničné ulici 7. S Dratvovou se znali nejen z univerzitního prostředí, ale také z Rozhlasu, kde byl ředitelem přednáškového a vzdělávacího programu Radiojournalu.

⁸⁸ T. Hermann, „Práce historika exaktních věd Josefa Smolky (1929–2020). Podíl na formování oboru a komentovaná bibliografie“, *Dějiny věd a techniky* LIII, 2020, č. 1, s. 85.

⁸⁹ MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 4, i. č. 294.

⁹⁰ AUK, f. Přírodovědecká fakulta, Albína Dratvová, i. č. 43.

⁹¹ MÚA, A AV ČR, f. AD, k. 1, i. č. 1.

⁹² A. Dratvová, *Deník*, s. 417.

fakulty: Matematicko-fyzikální, Geologicko-geografickou a Biologickou. Dratvová na přírodovědecké fakultě přednášela (i když jen nepovinné přednášky pro pár jednotlivců) pravděpodobně až do roku 1951⁹³ a poté se přesunula na fakultu matematicko-fyzikální, kde mezi lety 1954/1955–1965/1966 přednášela předměty Úvod do moderní logiky a Matematická (později modální) logika. To byla její poslední spolupráce s univerzitou. V roce 1966⁹⁴ po čtyřiatřiceti letech (ve věku 75 let) Karlovu univerzitu opustila.

Situace na univerzitách a ve společnosti byla nepříznivá a dlouhodobé duševní vypětí a opakovaná zklamání spolu s křehkým psychickým zdravím znovu přiváděly Dratvovou do depresivních a rezignovaných stavů. O tom svědčí i tón deníkových zápisů a jejich snižující se četnost. Zatímco v předchozích třiceti letech zaznamenávala do deníku minimálně desetkrát ročně (někdy i mnohem více), mezi lety 1951–1957 vepsala pouze osm zápisů.⁹⁵ Snažila se napsat několik příspěvků do *Filosofického časopisu*, do *Sovětské vědy*, do *Rozhledů matematicko-přírodovědeckých a Říše hvězd*, ale žádný z jejích textů nebyl přijat. Po XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v Moskvě v roce 1956 nastalo i v Československu mírné politické uvolnění a Dratvové se tak v roce 1958 podařila alespoň částečná spolupráce s *Filosofickým časopisem*. Její příspěvky tam byly přijímány velmi dobře a jen s drobnými úpravami. Později ovšem zjistila, že tento přístup zvolil předseda redakční rady Vladimír Ruml (1923–1993) pouze jako ukázkou toho, jak komunisté přijímají příspěvky od nekomunistů.⁹⁶ Publikovala tam tedy jen do roku 1959, kdy komunistická strana rozhodla, že se již nejedná o odborný časopis a nadále měl sloužit výhradně marxistickému učení.

V roce 1961 byla nucena na základě rozhodnutí KSČ sepsat vlastní biografii a bibliografii a v témže roce po čtyřiceti letech psaní uzavřela také svůj deník. Od tohoto momentu máme o jejím životě jen velmi málo informací. Čerpat lze pouze z korespondence s Miladou Paulovou, s níž si znovu dopisovala mezi lety 1952–1968, jednalo se ovšem jen o několik málo listů. Žila velmi skromný život, což dokládá

⁹³ V archivu UK nejsou uloženy Seznamy přednášek na Přírodovědecké fakultě z dalších let. V roce 1952 se přírodovědecká fakulta rozdělila na tři další fakulty, a je tedy možné, že Dratvová přednášela na jedné ze tří nově vzniklých fakult ve školních letech 1951/1952–1953/1954. Další dohledatelný záznam je až školní rok 1954/1955, kdy přednášela na matematicko-fyzikální fakultě.

⁹⁴ Školní rok 1966/1967.

⁹⁵ Na tento zajímavý fakt poukázal v roce 1995 pracovník archivu Akademie věd ČR Václav Podaný. Viz V. Podaný, „Albína Dratvová a její deník“, *Dějiny a současnost* 17, 1995, č. 2, s. 33.

⁹⁶ A. Dratvová, *Deník*, s. 447.

žádost zástupců Československé akademie věd, kteří pro ni zažádali Český literární fond o jednorázovou finanční podporu s odůvodněním, že žije sama a je vážně nemocná, a tedy se o sebe jen velmi těžko postará.⁹⁷ I nadále žila ve svém bytě ve čtvrtém patře na Vinohradech,⁹⁸ péči o sebe a domácnost zvládala jen s pomocí pečovatelky.

Poté co jí lékaři diagnostikovali rakovinu prsu a musela podstoupit operaci a ozařování, se její stav natolik zhoršil, že v roce 1968 požádala českobratrskou církev o místo v domově seniorů. Byla umístěna do domova v Terezíně,⁹⁹ kde se o pacienty krom zdravotnického personálu staraly také řeholnice řádu sv. Vincence de Pauly. Záznamy terezínského domova seniorů byly zničeny při povodních v roce 2002, takže o krátkém pobytu Dratvové tam nemáme žádné informace. Kloubní onemocnění, jímž trpěla, jí v posledních měsících života komplikovalo psaní, udržet v ruce pero pro ni bylo problematické, a tak jsou její dopisy po roce 1965 jen velmi těžce čitelné. Poslední písemnost, která se v archívech dochovala, je dopis Miladě Paulové, jež Dratvová odeslala v říjnu 1968 z Terezína.

Celková arteroskleróza byla příčinou smrti Albíny Dratvové, v terezínském domově seniorů zemřela 1. prosince 1969.¹⁰⁰ Její tělo bylo převezeno do Strašnického krematoria a 8. prosince bylo zpopelněno.

Svou literární pozůstalost podle deníku odkázala Moravskému muzeu v Brně. Vše ostatní měla zdědit Karlova univerzita. V Moravském zemském muzeu (bývalé Moravské muzeum v Brně) ovšem není žádná její literární pozůstalost uložena a nikdy do muzea ani nebyla doručena. Její osobní dokumenty a fotografie, výstřižky z novin a deník jsou uloženy v Masarykově ústavu a archivu Akademie věd ČR. Jak se tam dokumenty dostaly, vysvětluje až děkovní list, uložený ve fondu Ústředního archivu ČSAV, jenž potvrzuje, že Archiv Československé akademie věd na základě Dratvové rozhodnutí získal čtyři balíky písemností a tisků, které sama utřídila a označila.¹⁰¹ Kde skončily další věci z její pozůstalosti, jako byly šperky a osobní věci, bohužel nevíme. Nepodařilo se dohledat ani její portrét,¹⁰² pastelem

⁹⁷ MÚA, A AV ČR, f. Vědecké kolegium filosofie (a sociologie) ČSAV, k. 8, i. č. 53.

⁹⁸ Krkonošská 2, byt s výhledem na Pražský hrad a Riegrovy sady.

⁹⁹ Domov důchodců v Terezíně zřídilo hlavní město Praha v roce 1954. Domov stále funguje pod názvem Domov se zvláštním režimem Terezín, nachází se náměstí ČSA.

¹⁰⁰ V knize *Dějiny Univerzity Karlovy 1918–1990* je uveden jako rok úmrtí rok 1970. Ke zmatení informace dochází také v souvislosti s místem úmrtí. Často bývají jako místo úmrtí uváděny Královské Vinohrady.

¹⁰¹ MÚA, A AV ČR, f. Ústřední archiv ČSAV, k. 13, i. č. 97, Dratvová A.

¹⁰² Kopie portrétu je na obálce *Etiky tvůrčí práce*.

nakreslený v roce 1937 „Em Mandlerem“,¹⁰³ který měla rovněž zdědit Karlova univerzita.

Albína Dratvová aktivně ovládala němčinu, angličtinu, francouzštinu a ruštinu. Napsala celkem 370 prací, z nichž 18 bylo vydáno knižně (z toho šest učebnic), dále 343 příspěvků do tisku (přispívala do Filosofické rubriky *Národních listů*, *Národní politiky* a *Svobodných novin*), deník a také přednášky v rozhlase. Její učebnice se těšily velké oblibě a byly překládány do cizích jazyků (slovenštiny, maďarštiny). Byla oblíbenou intelektuálkou nejen pro své rozsáhlé znalosti, ale také proto, že je dokázala čtenářům a posluchačům předat srozumitelnou formou a klidným hlasem.

Samotu, která Dratvovou provázela po celý život, a především pak po smrti matky, vyzdvihla ve své vzpomínce filosofka Jiřina Popelová, která v roce 1970 napsala: „Dne 1. prosince 1969 zemřela zcela osamělá v domě důchodců v Terezině ve věku 77 let docentka přírodovědecké fakulty Karlovy university dr. Albína Dratvová. Také její kremace svědčila o její osamělé sudbě. Přišlo několik sousedek a několik bývalých žákyň, které kdysi učila na gymnasiu. [...] V době, když studovala (kromě filosofie i matematiku a fyziku), byl pro ženy ve většině kulturních povolání předepsán celibát. Bylo nutno volit mezi dráhou manželky a matky a mezi povoláním alespoň částečně umožňujícím vědeckou práci. Dratvová zvolila druhé a tím i doživotní samotu.“¹⁰⁴

Summary

In the early 20th century, a significant juncture in Czech history unfolded as a pivotal milestone was achieved. In the year 1901, Prague University witnessed the graduation of its first cohort of female students. Within the timespan of less than two decades, Albína Dratvová attained a doctoral degree in philosophy. Her professional journey was marred by a series of formidable obstacles, notably the resistance she encountered during her habilitation process at the Faculty of Science, where her male colleagues obstructed her advancement.

Albína Dratvová's determination eventually culminated in her appointment as an associate professor in 1932, where she worked until 1966. She was the first woman in Czechoslovakia that worked in the fields of mathematics, logic, and

¹⁰³ Malíř, krajinář, portrétista a spisovatel Arnošt/Ernst Mandler namaloval portrét Dratvové v roce 1937.

¹⁰⁴ J. Popelová, „Za filosofkou Albínou Dratvovou – Bibliografie prací A. Dratvové“. *Filosofický časopis* XVIII, 1970, č. 4, s. 695.

philosophy. Furthermore, she pursued new themes such as quantum theory. Although the position of professorship eluded her, Dratvová's enduring legacy is punctuated by a prolific output of textbooks and scholarly publications. Her intellectual influence extended beyond the confines of traditional academia, as evidenced by her radio lectures in the 1940s and active participation in contemporary academic discourse.

Correspondence:

Pavčina Tomášová

Katedra filosofie a dějin přírodních věd

Přírodovědecká fakulta

Univerzita Karlova

Viničná 7, 128 44 Praha 2

pavlina.tomasova@natur.cuni.cz